

LŐWI ILDIKÓ¹**Információs hadviselés hatása az idegenellenességre****Effect of information operations on xenophobia****Absztrakt**

Az információs társadalom létrejöttével a szabadon áramló információ a média hadviselés alapjává vált. A média a tömegtájékoztatás eszközeivel közli az információkat, kommunikáció segítségével. Dolgozatomban azt vizsgálom, hogyan formálódik a közvélemény az aktuális információk hatására és a média képes-e manipulálni a közvéleményt az idegenellenesség (xenofóbia) alakulásában.

Kulcsszavak: információ, média, tömegtájékoztatás, manipuláció, xenofóbia

Abstract

With the creation of information technology freely fleeing data became the base of media warfare. Media spreads information with the help of massbroadcast which is backed by smart communication. In my study I analyze how the opinion of public is shaped by actual information in the society. I also study if media is able to manipulate public opinion in the manners of xenophobia.

Keywords: information, media, mass communication, manipulation, xenophobia

BEVEZETÉS

A multipoláris világ tudományos-technikai versengése forradalmi változásokat hozott a média világában is és korábban alig elképzelhető módon szélesítette ki az információhoz jutás lehetőségét. A digitális eszközök által közvetített és pszichológiailag gondosan ki-munkált információhalmaz befolyásolhatja és manipulálhatja tömegek véleményét, ahogy az általam vizsgált téma esetében (idegenellenesség alakulása) is történhet. A probléma aktualitását a hazánkat is érintő migráció adta, melynek kísérőjelensége lehet az idegenellenesség. Célom vizsgálni e kontextusban az információs műveletek hatását az idegenekkel kapcsolatosan kialakított vélemények tükrében. Célom megvizsgálni még, hogy hogyan

¹ Nemzeti Közszerológati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató/National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student, E-mail: ildikolowi@t-email.hu

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

csapódik le a média által közvetített információ a tömegtájékoztató alanyaiban, különös tekintettel ott, ahol a kognitív dimenzió tudatalatti hatásaihoz fizikai tapasztalások is társulnak.

AZ INFORMÁCIÓS TÁRSADALOM KIÉPÜLÉSE, A KÜSZÖBSZINTEK

A digitális világ jelenléte, fejlődése napjainkra az információáramlás új távlatait nyitotta meg. A tömegmédiaterhódításának mintegy 130 éve lehetünk tanúi.² [1] A tömegtájékoztató rendkívül intenzív méretei és hatásai az információs társadalmakon keresztül valósulnak meg. Az információs társadalom tevékenysége az információk, beszerzésén, értelmezésén, tárolásán, továbbításán és koordinálásán alapul. Ez a világunkat átfogó változás kiterjed az élet valamennyi dimenziójára, és napjainkra az információ a meghatározó a gazdasági, társadalmi, politikai hatalom fő forrása. Haig Zsolt és Várhegyi István megfogalmazása szerint az információs társadalom igen fejlett életmód, de nem államforma, hanem a korábnál magasabb technikai és tudás színvonalú társadalmi életforma. Az információs társadalom kiépítéséhez, mely a tudásalapú információk korlátlan hozzáférését jelenti, több feltétel szükséges. Ezeket gyűjtő néven információs társadalmi küszöbszintnek nevezik. [2: p. 66] A társadalmi küszöbszint kiépülése nagy jelentőségű, mert a digitális írástudás készséget jelenti, lehetővé téve ez által a magas szervezethez (High End) munkavégzést. [3]

AZ INFORMÁCIÓS MŰVELETEK DIMENZIÓI

Az információs műveletek minden területen jelen vannak, úgy a katonai, mint a civil szférában. Jelen tanulmányban az információs műveletek polgári vonatkozásait vizsgálom, a katonai részére nem térek ki. Az információ latin eredetű szó, amely értesülést, hírt, üzenetet, tájékoztatást jelent. Általánosságban információnak azt az adatot³ tekintjük, amely számunkra lényeges, meghatározó és csökkenti az ismereteink hiányát. [4] Drótos László⁴ [5] társadalomtudományi szempontú értelmezése szerint: „Az információ a társadalom

² Az első tömegmédiám, a sajtó csupán a 19. század utolsó két évtizedében vált tömegessé, így az elmúlt 120 évben lehetünk tanúi a tömegmédiaterhódításának: az 1920-as években a rádió, az 1950-es években a rendszeres televíziós adások váltak domináns intézményes társadalmi gyakorlattá. Hihetetlen mértékben nőtt a fogyasztott, elvesztegetett és váltott üzenetek száma, csakúgy, mint a kommunikációban résztvevők. Nőtt az üzenetek kibocsátói és befogadói közti térbeli és társadalmi távolság is.

³ Az adat elemi ismeret. Az adat tények, fogalmak olyan megjelenési formája, amely alkalmas emberi eszközökkel történő értelmezésre, feldolgozásra, továbbításra. Az adatokból gondolkodás vagy gépi feldolgozás útján információkat, azaz új ismereteket nyerünk.

⁴ Drótos László (Miskolc, 1959-), könyvtáros informatikus, egyetemi oktató. Nevéhez fűződik a legjelentősebb magyar internetes könyvtári szolgáltatás, a Magyar Elektronikus Könyvtár (MEK) elindítása (mek.oszk.hu), és a hazai szakmai levelezőlista, a KATALIST megalapítója. Legismertebb könyvei: Információforrások a hálózaton, Navigáció a hálózaton, Nagy Internet kalauz mindenkinek, a CD romokról írott munkája.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

szellemi kommunikációs rendszerében keletkezett és továbbított hasznos vagy annak minősülő ismeretközlés." [6: p.16]

Az információs műveletek koordinált tevékenységek, melyek három dimenzióban érvényesülnek, és minden szinten, minden időben alkalmazott képességek. A három dimenzió, mely teret ad a műveleteknek: a fizikai, az információs és a kognitív tér. [8: p.111] Kutatott témám szempontjából a kognitív dimenzióban megjelenő tevékenységek érintettek, melyek közvetlenül az emberi gondolkodást (véleményt, vélekedést) veszik célba többnyire az elektronikus vagy írott média formájában vagy közvetlen beszéd formájában, ahogy történik ez a mai napig a bevándorlókkal kapcsolatos tájékoztatásban.

A gazdasági, politikai versenyhelyzetekben mindig is törekvés volt az információs műveletek segítségével (például megtévesztés, félrevezetés, propaganda stb.) megszerezni az új információt. Ezeket a műveleteket INFOOPS⁵ néven összegezte a szakirodalom és magában foglalja az elektronikai hadviselést a rádióelektronikai felderítést, a számítógép hálózati műveleteket, a pszichológiai műveleteket (PSYOPS), a műveleti biztonságot, a megtévesztést illetve a katonai információs infrastruktúra fizikai rombolását. [7: p.51] Általában a katonai alkalmazásukkal találkozunk gyakrabban, ugyanakkor a lélektani műveletek (PSYOPS) társadalomtudományi, szociológiai hatásai sem elhanyagolhatóak. Jelen tanulmányomban a vizsgált téma miatt indokoltnak látszik a tudati dimenziót és az azt befolyásoló pszichológiai műveleteket, (PSYOPS) a középpontba helyezni és ezeken a dimenziókon keresztül vizsgálni az idegenellenesség alakulását.

A KOMMUNIKÁCIÓ FOGALMA, FAJTÁI. A MÉDIA HADVISELÉS (TÖMEGKOMMUNIKÁCIÓ)

Az információ áramlása a kommunikáción keresztülli közléssel történik. Információ és kommunikáció – egymással összefüggő és egymásra kölcsönhatást gyakorló folyamatok. Információ hiányában lelassul vagy stagnál a fejlődés, és hiányt szenvednek az alapvető társadalmi, gazdasági alrendszerek, mint a biztonság, a kritikus infrastruktúrák. A társadalmi kommunikáció formái csoportméretre vonatkoztatva többfélék lehetnek:

1. intraperszonális kommunikáció (a megértés, gondolkodás műveleteit és a valóság tárgyainak gondolkodásunkban való visszatükröződése),
2. interperszonális kommunikáció (két ember közötti információcsere),
3. csoport kommunikáció, illetve
4. interkulturális kommunikáció, (mely az eltérő kultúrák, nyelvek közötti kapcsolatot jelenti) és a tömegkommunikáció. [6: p.23.]

A tömegkommunikáció leginkább abban különbözik a kommunikáció más szintjétől és formáitól, hogy itt az alany a társadalom, és mint szervezett tömeg jelenik meg. Az információ közvetítése pedig intézményes formában, rendszerint nyilvános eszközök útján

⁵ INFOOPS, IO – Information Operations – Információs műveletek.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

(médiá) történik.⁶ [9: p.2] A tömegkommunikáció célja, hogy az információval minél szélesebb tömegeket érintsen meg. A „megérintésre”, vagyis az üzenet célba juttatására számos módszer kínálkozott és kínálkozik, ezek között a pszichológiai műveletek meghatározó jelentőségűek.

A PSZICHOLÓGIAI MŰVELETEK

A mai, sokcsatornás és sokszínű médiapiacon nem beszélhetünk egységes médiaképről: a különböző médiumok sokszor egymáséival is szöges ellentétben álló üzeneteket fogalmaznak meg, pszichológiai műveletekkel alátámasztva. Azonban mindegyiknek a célja a tájékoztatás, a befolyásolás, a manipulálás. Ha manipulációról, és/vagy befolyásolásról beszélünk a kommunikáció kapcsán egy negatív megítélés, illetve attitűd társul a folyamat-hoz. A manipuláció történhet valami mellett és valamivel szemben. Nem ritka az erőszak, a félelemkeltés, vagy épp a megtévesztés nevében történő alkalmazás. [10: p.92.] Ahogy Buda Béla a könyvében feltárja, a befolyásolás a kommunikáció tartalmaitól is függ, ezeknek felépítése, időzítése, kidolgozása, illusztrálása jelentős tényező a hatásban. Az élet szinte minden területén jelentkező pszichológiai ráhatások befolyással bírhatnak a tömegek gondolkodásmódjára és akár meggyőződésükkel ellentétesen is cselekvésre készíthetnek, mely cselekvések színtere a közvélemény. [11] A pszichológiai műveletek lényege tehát az információnak az emberi elme elleni használatában, az információval való manipulálásban, befolyásolásában rejlik. A tömegkommunikáció tartalma jelentősen befolyásolja a társadalom közéleti és szociális érdeklődését, értékrendjét. Az emberek rendszerint azt tartják a legfontosabbnak, amiről a legtöbbet látnak, hallanak, olvasnak. [12]

Így történt ez a bevándorlókról szóló hírek esetében is, amikor a média csak a bevándorlók illegális tömegeit és viselkedésük országunk életére veszélyes oldalát mutatta, de egyáltalán nem tért ki a legálisan regisztráló migránsok befogadó állomásokon történő humanitárius módon való elhelyezésére, esélyt sem adva egy esetleges másik megoldás, a befogadás lehetőségének. Véleményem szerint ebben a folyamatban működik igazán a lélektani befolyásolás és itt jellemző igazán a „tudat” alatti hatás, mely láthatatlan, de annál hatékonyabb, ugyanis a kérdezettek véleménye a látottak-hallottak alapján a kognitív dimenzióban alakult ki. A lélektani befolyásolás hatása a kérdőíves kikérdezés eredményében egyértelműen megmutatkozott.

IDEGENELLENESSÉG MEGJELENÉSE A KÖZVÉLEMÉNYBEN

A világvándorlás növekedésével és Magyarország tranzit ország mivolta miatt a magyar lakosság közvetlenül érezkelhette, tapasztalhatta a bevándorlók idegen kultúrájából adódó

⁶ Médiaszolgáltatás az Európai Unió működéséről szóló szerződés 56-57. cikkében meghatározott, önálló, üzletszerűen – rendszeresen, nyereség elérése érdekében, gazdasági kockázatvállalás mellett – végzett gazdasági szolgáltatás, amelyért egy médiaszolgáltató szerkesztői felelősséget visel, amelynek elsődleges célja műsorszámoknak tájékoztatás, szórakoztatás vagy oktatás céljából a nyilvánosság-hoz való eljuttatása valamely elektronikus hírközlő hálózaton keresztül.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

különbségeket. A tömegek véleménye a közvélemény „hangja”, mely az emberek közös álláspontjának vagy nézeteinek tömegméretű kifejeződésére utal. Eltérő állásfoglalásokat tartalmaz, melyeket erősen befolyásolnak a pszichológiai műveletek. A közvélemény kialakulásában Bajomi-Lázár Péter mediakutató szerint a befolyásolás esetében az üzenet címzettjének a véleménye és a viselkedése a kommunikátor akaratának megfelelően változik. A kérdés tehát az, hogy a média képes-e a *kommunikátor akaratának megfelelő* vélemény- és viselkedésváltozást kiváltani, vagyis – határozottabban fogalmazva – képes-e manipulálni az embereket, azaz képes-e őket a nélkül befolyásolni, hogy a befolyásolási szándék tudatában lennének.[13] A bevándorlók megjelenése Magyarországon nem megszokott esemény volt, ezért a híreket befogadók különösen érzékenyen fejezték ki a véleményüket. A hírek tartalma jelentősen befolyásolta ebben az esetben a társadalom közéleti és szociális érdeklődését, értékrendjét, csökkentették a nézők közötti véleménykülönbséget. A magyar közvélemény ilyen szintű azonossága, mely a bevándorlók befogadásával kapcsolatos elutasítást tükrözi, meglehetősen ritka más társadalmi problémák esetében.

A KÉRDŐÍVES VIZSGÁLAT EREDMÉNYE

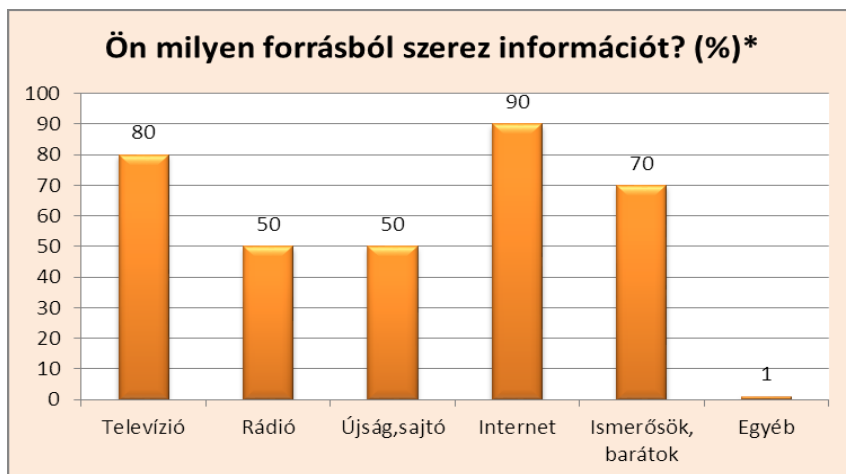
Az adatfelvétel 2015. október-november folyamán történt. A kérdőíves kikérdezés helyszíne Bicske, 11 891 fős város, ahol menekülteket befogadó állomás működik és a migránsok naponta jelen vannak a városban. A város 1989 óta ad otthont a menekültként Magyarországra érkező külföldieknek. [14] A kutatásban 166 fő vett rész, véletlenszerű választás alapján. A csoporton belül mindenki magyar állampolgár, koruk 18-60 évig, nők-férfiak vegyesen, 8 osztálytól az egyetemi végzettségig. Egyetlen közös vonásuk, hogy mindannyian bicskei lakosok, néhányan a Befogadó Állomáson dolgoznak. A hatásmechanizmusok szoros kapcsolatban álltak egymással. Közvetlen és közvetett hatás is tetten érhető volt, a tudatra gyakorolt hatást a fizikai tapasztalás is befolyásolta, prioritást mégis a kognitív területiség élvezett.

A 20 kérdéses kérdőívben négy kérdés vonatkozik a média hatás vizsgálatára:

1. Ön milyen forrásból szerez információt?
2. Milyen mértékű a tájékoztatás a külföldiekről?
3. Milyen kép alakult ki a külföldiekről a médiatájékoztatás alapján?
4. Ön befogadna e külföldit az otthonába?

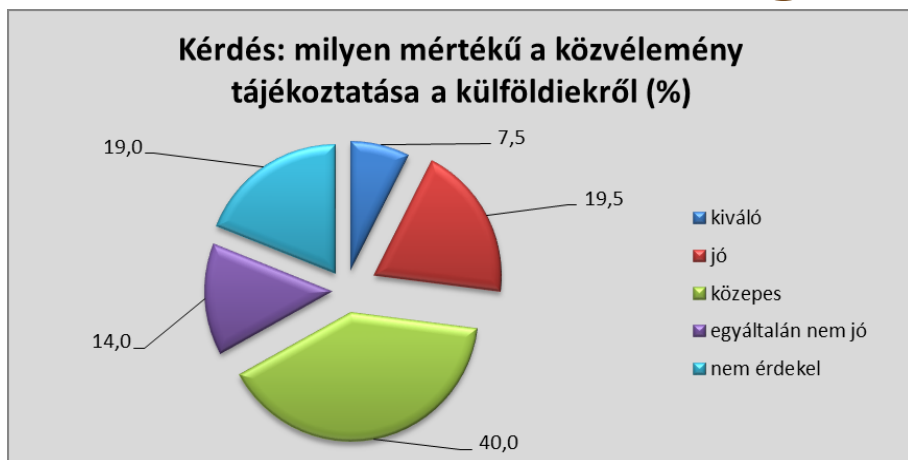
HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

1. számú ábra: Az információhoz jutás forrásai %-os megoszlásban
(Készítette a szerző)

A 1. számú kérdésre egy válaszadó több lehetséges választ adhatott, így az oszlopdiaagram nem a 100%-ból vetített részarányt, hanem a teljes válaszadási lehetőségek közül reprezentálja a minta véleményét. Kiténik, hogy a média információt közlő digitális eszközei közül az internet áll a fő helyen (90%), utána a televíziózás következik (80%), amely adatok utalhatnak a nyomtatott sajtó népszerűségének visszaesésére. Az internet és a televízió iránti megkülönböztetett figyelem oka egyrészt az lehet, hogy az emberek valamennyi közül talán e két médiummal töltik a legtöbb időt. A feltárt tények lélektani oka feltehetően az, hogy a hanggal és a mozgóképpel operáló televízió hatása nagyobb, mint a csak szöveggel és állóképpel dolgozó újságoké vagy a csak a hangot használó rádióé. Buda Béla kifejti, hogy a háttér viszonylag sötét, a műsor nagy fényerővel jelenik meg, ami igen erősen magára vonja a figyelmet. A televízió nézése, internet használata közben másra figyelni szinte lehetetlen, ha pedig mégis sikerül, ez a fantáziatévékenységet gátolja, megnehezíti. Mindebből következik, hogy a műsor és a néző között képletes kommunikáció indul meg, és így a nézők a média által közvetített valóságábrázolást is hitelesebbnek és meggyőzőbbnek érzékelik. A televízió műsorainak befogadása, az internet színes, villódzó képei, filmjei, hangj hatásai nem követelnek különösebb szellemi erőfeszítést. Ezért sokan a médiavéleményt általános véleményként érzékelik, vagy úgy, hogy ami a médiában nem szerepel, az a világban nem is létezik. [11]

2. számú ábra: Vélemények a tömegtájékoztatás minőségéről
(Készítette a szerző)

A kérdőíves feldolgozás után nyilvánvaló, hogy ez kisszámú, 166 fős populáció nincs megelégedve a magyar tömegtájékoztatással. Legtöbbjük közepesnek ítéli meg a média tevékenységét, de még ennél is figyelemre méltóbb a közel egyötöd részük passzív érdeklődése, valószínűleg a tömegtájékoztatás hibáiból adódóan. A külföldiekkel kapcsolatos tájékoztatások leggyakoribb hibái – a teljesség igénye nélkül – a következők lehetnek:

1. A kommunikáció félreérthető, megtévesztő (a konfliktusok 80%-a ebből ered). A tájékoztatott fél (tömeg) pszichológiai műveletek általi manipulálása és befolyásolása erőteljesen negatív sugallatú, ezért taszító.
2. Információhiány: a jó döntések meghozatala csak kellő mennyiségű információ birtokában történhet.
3. A nem tudatosult előítéletek: ezek a tudat alatti szinten jelentkeznek, és fokozatosan torzítják az aktuális információkat.
4. A külföldiek kultúrájának, vallásának, szokásainak nem ismerete: ennek eredménye az idegenség alapvető elutasítása. [15]

Következésképpen negatív attitűd, rossz vélemények, döntések születnek, a tartós rossz közérzetért az idegeneket okolják, hosszú távon először idegenellenesség, majd xenofóbia alakul ki.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

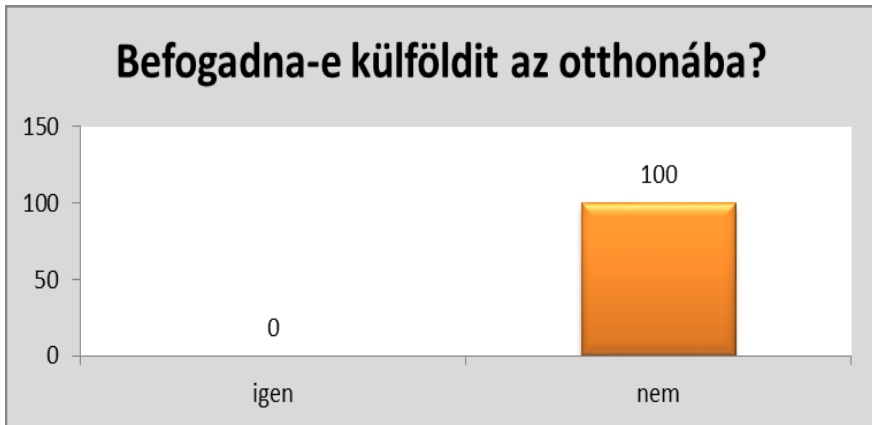

3. számú ábra: Külföldiekről kialakult vélemény
(Készítette a szerző)

Jelen tanulmány 3. számú diagramjának %-os arányai egyértelműen megmutatták a kérdezettek véleményét a külföldiekről. A kérdezettek többségénél (78%) az idegenellenesség már kialakult, mely később könnyen idegengyűlöletté alakulhat, akár a hírműsorok manipulálása, akár személyes tapasztalatok alapján. Érdekesség a kördiagramm 18%-os „nem érdekel” válasza, vagyis a kérdezettek közel egyötöde nem foglal állást a bevándorlókkal kapcsolatban, és nem él a vélemény nyilvánításának a szabadságával. Érdektelenség vagy félelem? – ez egy következő tanulmány témája lehetne. A diagram eredménye vélhetően azért mutatja ezeket a százalékokat, mert a tömegtájékoztatás túllépett a „tájékoztatáson”, és a tömegek, a népek, kultúrkörök véleményét, érzelmeit irányíthatja manipulációs stratégiával vagy befolyással. Ehhez a leggyakrabban használt eszköz a montázs. A montázs a meglévő média elemekből való építkezést jelent, és ilyen módon összeollózva új effektusokat állít elő. A hazai csatornák így ábrázolták a Budapest-Keleti pályaudvaron tartózkodó bevándorlókat, kidomborítva a menekülők kultúrkörének idegen mivoltát, a viselkedésbeli különbségeiket, alaposan befolyásolva a közvéleményt. Így az általánosból az egyedire szűkítve az információk tömegét, a kérdőív alanyai a bicskei migránsokat azonosították az összes többi, médiában bemutatott menekülő személylyel, és ennek alapján alakították ki a véleményüket. A média kizárta a választás vagy a véleménykülönbség esetleges lehetőségét is a tudatalattira ható pszichológiai műveletek segítségével, jelen kérdésben a politikai döntésnek megfelelően befolyásolta a digitális fogyasztókat.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

4. számú ábra: Az idegenellenesség jelenléte
(Készítette a szerző)

A 4. számú kérdésre: „Befogadna-e külföldit az otthonába?” – a válasz: 100%-os negatív egyetértés. A tény szkepticizmusra adhat okot. Valóban a média hadviselés eszközei a felelősek a kialakult eredményért? Nem minden esetben, ahogy Angelusz Róbert 2012-es tanulmányában rávilágít, ugyanis minél inkább eltér egy esemény vagy jelenség a megszokottól, az elvárhatótól, annál inkább magára irányítja a figyelmet, és különösen intenzív, tömegméretű hírszükséglet igény keletkezik, ha az ember és környezet viszonyának változása, váratlansága, érintettsége együtt jelentkezik. [16] A vizsgált kontextusba mind a 166 bicskei felnőtt lakos nyíltan idegenellenes, idegent semmilyen körülmények között nem fogadna be. Ennek okát abban kell keresnünk, hogy a várost előzőnlő idegenek, más bőrszínű, más kultúrájú tömegek a város életében negatív attitűdként jelentek meg. Az ismeretlentől tehát félünk, a médiahatás pedig rásegített a félelemre. Innen csak egy lépés a xenofóbia.

KÖVETKEZTETÉSEK

A kérdőíves kikérdezés eredményeként megállapíthatjuk, hogy a média az emberek gondolkodására és viselkedésére gyakorolt hatásának mértéke és iránya megjósolhatatlan. Ez a hatás semmiképpen nem egyirányú, vagyis a média hatásmechanizmusai oda és vissza is működnek. Magyarországon a bevándorlókról kialakult képet a feltételezések és hitek mellett a média műveletek is befolyásolják. Ezt a képet nem maguk a bevándorlók, hanem a nyilvánosságban megjelenő általános migráns-kép – (például komppal menekülő nagycsaládok, agresszív férfiak, sokgyermekes fiatal nők, kövel dobálózó, ordítózó tömeg) – a magyar közgondolkodásban történetileg rögzült migráns-kép, – az idegen csak árthat-, valamint a politikai vitákból és a média közvetítése nyomán kibontakozó idegen-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

kép formálja. Az állampolgárok „áldozataivá” válnak a hiedelmeknek, vagy a felelőtlen politikusok és a média keltette izgatásnak, melyből gyakran xenofób érzések támadnak fel. Ahol konkrétan megnevezett csoportokat kellene befogadni, kiderül, hogy rendkívül alacsony az elfogadás, a befogadás, pontosabban szinte magától értetődő az elutasítás. Le-szűrhető tehát, hogy a befogadási hajlam nem jellemző a kérdezettekre, és nagy valószínűséggel tükrözi a magyar lakosság többségének a véleményét is. Véleményem szerint ennek oka, hogy a közvélemény a személyes élményektől függetlenül ítéli meg a bevándorlókat, a negatív attitűdök média hadviselés által közvetített információhalmaza hatására. Így alakul ki az előítéletesség, ami a manipuláció és a befolyásolás hatására idegenellenességbe, később xenofóbiába csap át. Az idegengyűlölet maga olyan érzés, látásmód, amelynek alapjául nem racionális vagy objektív tények, hanem társadalmilag felépített képek, elképzelések szolgálnak, melyek a média gondosan előkészített munkájának eredménye, ahogy a kördiagramokból kitűnik. Feltételezem tehát, hogy létezik egy olyan stabil, megkövesedett magyar vélemény, látásmód, – köszönhetően a média műveleteknek –, amelyben a külföldiek veszélyesek, rossz tulajdonságokkal rendelkeznek, árthatnak a befogadóknak. Ebből a nézőpontból pedig az integráció szóba sem kerülhet, ki van zárva. Ha kezelni akarjuk a kialakult és fokozódó idegen ellenességet, akkor rendbe kell tenni a kommunikációs rendszert, az információáramlást és a média hadviselés „zászlós hajóját”, a tömegtájékoztatót semleges, (politikailag) pártatlan nézőpontúvá kell (kellene) tenni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] Hoyer,S.: Média a harmadik évezred küszöbén. Média és politika. *Médiakutató /tél*, Médiakutató Alapítvány, 2001.ISSN 1586-8389.
http://www.mediakutato.hu/cikk/2001_04_tel/02_media_a_harmadik_evezred_kuszoben (Letöltés: 2015. 12.17.)
- [2] Haig, Zs.,- Várhegyi, I.: Hadviselés az információs hadszíntéren. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2005.p.268 ISBN 963 327 391 9
- [3] Haig,Zs.,- Kovács, L: Kritikus infrastruktúrák és kritikus információs infrastruktúrák. Tanulmány NKE. TÁMOP 4.2.2/B-10/1-2010-0001. 2012 Kockázatok és válaszok a tehetség gondozásban (KOVÁSZ) projekt Budapest, 2010.p.298 http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/kovasz/kritikus_infrastrukturak.pdf (Letöltés:2015.12.18.)
- [4] Informatika. Ingyenes Elektronikus Tananyag. Információ, adat, jel, kód.
http://informatika.gtportal.eu/index.php?f0=alapfogalmak_01 (Letöltés:2015.12.18.)
- [5]A Miskolci Egyetem, Könyvtár, Levéltár, Múzeum története. Számítástechnika, informatika a tájékoztatásban. Online Híradó, gopher, internet kezdetei. Magyar Elektronikus Könyvtár.
http://kvt96.lib.uni-miskolc.hu/tortenet/03_szamitastechnika/03_02.html (Letöltés:2016.01.20.)
- [6] Drótos, L.: Informatikai jegyzetek. Oktatási segédlet, szöveggyűjtemény.1992. Miskolc
<http://www.bibl.u-szeged.hu/~drotos/informatikai-jegyzetek/a.html#p1> (Letöltés:2016.01.19.)
Idézi:Haig, Zs.: Információ,társadalom,biztonság. NKE Szolgáltató Kft. Budapest, 2015.p.291 ISBN:978-615-5527-08-1.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2016. IX. évfolyam 1. szám

- [7] Nagy V.- Erdész V.: Az információs védelem és az információs műveletek szerepe a nemzetvédelemben. Felderítő Szemle. Szabályzatszerkesztő és Kiadó Osztály. Budapest. 2011.szeptember-december. X. évfolyam 3-4. szám, 2012. március. XI. évfolyam 1. szám. p. 13 HU ISSN 1588 242X <http://www.kfh.hu/hu/letoltes/fsz/2011-3-4-2012-1.pdf> (Letöltés:2016.01.20)
- [8] Haig,Zs; Információ, társadalom, biztonság. NKE Szolgáltató Kft, Budapest,2015.p.291 ISBN: 978-615-5527-08-1
- [9] Koltay A.-Mayer A.,- Nyakas L.,-Pogácsás A.,: A médiaszolgáltatás és a sajtótermék fogalma az új magyar médiaszabályozásban. Tanulmány. Nemzeti Média-és Hírközlési Hatóság. Médiatanács. Budapest,2011. p. 40 <http://nmhh.hu/dokumentum/162242/tajekoztato02.pdf> (Letöltés:2015.12.25.)
- [10] Hajdú, V.: *A kommunikáció szerepe a katonai pszichológiai műveletekben.* Hadtudományi Szemle. NKE. 2015. 8. évf. 2. szám. pp.81-98.ISSN:206-0437.
http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2015/2015_2/15_2_tt_hajdu.pdf (Letöltés:2015.12.20.)
- [11] Buda,B.; A közvetlen emberi kommunikáció szabályszerűségei. Animula Kiadó, Budapest, 1986. p.235 ISBN 963 333 043 2 <http://www.budabela.hu/dokumentumok/onallokotetek/kozvetlenemberi-kommunikaciotext.pdf> (Letöltés:2015.12.25)
- [12] Oszti,J.; Az elektronikus média szerepe korunk háborúinak társadalmi-politikai megítélésében és a közgondolkodás formálásában. PhD értekezés. ZMNE Hadtudományi Doktori Iskola.- Budapest, 2009, p.125
<http://docplayer.hu/261605-Zrinyi-miklos-nemzetvedelmi-egyetem-hadtudomanyi-doktori-iskola-oszti-judit-az-elektronikus-media-szerepe-korunk-haboruinak.html> (Letöltés:2015.12.24.)
- [13] Bajomi-Lázár, P: Manipulál-e a média? Hatáskutatás. Médiakutató/nyár 2006. ISSN 15868389.
http://www.mediakutato.hu/cikk/2006_02_nyar/04_manipulal-e-a-media/ (Letöltés:2015.12.19.)
- [14] Bicske rövid története.
www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/Bicske/pages/bicske/004_bicske_rovid_tortenete.htm (Letöltés: 2015.12.25.)
- [15] Görbe Attiláné Zán, K.: *A magyarországi migráció helyzete,* kezelésének feltételei és lehetőségei. Doktori (PhD) értekezés. Budapest,2010. p.164
<http://docplayer.hu/403906-A-magyarorszag-i-migracio-helyzete-kezelesenek-feltetelei-es-lehetisegei.html> (Letöltés:2015.12.11.)
- [16] Angelusz,R.:Kommunikáló társadalom. Budapest, 2012.p.6
<http://www.doksi.hu/get.php?lid=15408> (Letöltés:2015.12.26.)